

בין כמיהה לפיכחון

(הערה נוספת לספרו של יצחק אורבך אורפו – "הצליין החילוני").

ב עקבות רשימתו הפיוטית והמעניינת לכשעצמה של רוני סומק, עלה בי הצורך להתייחס במידה מודגשת יותר לצידו הרעיוני של הספר.

גיבוריהם של שלושת הסיפורים המודגמים ("האבן הצומחת" לקאמי; "הרוצחים" להאמינגווי ו"עד עולם" לעגנון), פועלים עפ"י פרשנותו של אורפו פעילות סזיפית, מנותקת כמעט לחלוטין ממקום ומזמן, כשהם נמשכים נדחפים לעשייתם שעד הקרבה, תוך מודעות ברורה לחוסר התכלה והפשר שבה. אצל ד'אראסט ב'אבן הצומחת' – "יוצאת נפשו אל ההתמכרות התמה (של הילדים בשכונות הנהר), בעת שרוחו – היודעת תאוה זו של נפשו – מסרבת בתוקף לוותר על חרותה השופטת והבוחרת" (עמ' 47). אנדרסון ב'הרוצחים' – "ניצב כלפי ההיעדר כמעמד של 'אכזר ממש' אליו, קולו השטוח מעיד על עייפות וייאוש. אבל כשהוא אומר בפעם השלישית: 'אין מה לעשות', אנחנו שומעים מאחורי הקול תהייל של השתוקקות. זה אמור כמעט בדבקות" (עמ' 23).

ואילו מוחו של עריאל בי'עד עולם' – "נהפך לזירת התגוששות בין שני טבחי של הכופר הצליין, ובשניהם הוא מועל ביעודו: כחוקר ספקן הוא שכו' מדי בקסמו המופלא של המיסטיקן, וכנוהה אחרי הטראנסנדנטי הוא נאמן מדי לספקנותו של החוקר. מוחו הוא זירה של התרוצצות מיוסרת" (עמ' 28-9).

פתרונם הקונקרטי של הגיבורים למתח הפרובלימטי שבין כיסופיהם המיסטיים להגיונם השפוי-מיואש ולתחושות העייבות והאימה בהן הם שרויים בגללו; הוא הגורל הפרומתאי שהם נוטלים על עצמם. כלומר – תנועתם התמידית-מודעת כמעגלים של עשייה חסרת משמעות בתוך כמיהה ללא תוחלת.

מוצא דחוק זה, מייצג לפי אורפו את גורלו של כל אדם בן תקופתו. ובהצבעה מחדשת, וכאמור, ממקדת זו, על בעיית היסוד של קיומו הנפשי, נעוצה, לדעתי, חשיבותו העיקרית של "הצליין החילוני".

בתנועתה ההיסטורית-רוחנית של התרבות האנושית, מעבודת האילים ועד לכפירה המוחלטת, הסתמנו מספר מעברים מרכזיים – מהאמונה המאגית בכוחות-על, אל המונותאיזם שאיחד את הבטחת העוצמה העליונה עם עולם האידאות, ואל ההתפכחות החילונית של המאה ה-19, אשר מחקה את אשליית השמים והקיום האלוהי שבהם, ואולם הותירה את האידאות האנושיות כיעד-על; ועד לאקזיסטנציאליזם שכפר בכל – זולת בעצם הקיום עצמו.

אלא שלמרבית הפלא, דווקא לאחר התאבדותו המוחלטת של הגיזן המאה ה-20 מכל אמונה וציפייה שמעבר ל"כאן" ול"עכשיו"; התעוררו מחדש, ובעצמה בלתי ניתנת להתעלמות, נהיות והתנהגויות אנושיות המנוגדות לחלוטין למסקנתו הפילוסופית הנחרצת, כוונתי ל"חזרה בתשובה" – לכיתותיה, להתמכרות לסמים – לסוגיהם ועוד לכיוצ"ב. תגובת נסיגה זו, נראית ממבט ראשון כמזווה לחקופתה, ואולם בהתבוננות דרך הפריזמה הספרותית-הגותית של "הצליין החילוני" מובן שהמרווח הפסיכולוגי המתוח בין תודעת הקיום האקזיסטנציאלי לבין הדחף הרתי-מתמכר, הוא מרווח ההיעדר עליו מדבר אורבך אורפו בספרו, ואותו חייבים היו גם בני-דורו, למרות הישגי חשיבתם הלוגית-ראציונלית למלא בתכנים רגשיים-מיסטיים כלשהם.

עזרא אוריון כרשימתו "אתאיסט", המתפרסמת בגליון זה, מדבר על חרדת החידלון, קרי – חוסר משמעות הקיום, אשר דחפה את האדם מאז תחילת קיומו ל"כריחה" ציורית לכל סוגיה ורמותיה, כולל יצירת האלוהיות השונות. ברור שבמצב בו נזלת מאתנו כל קרבה לאלוהות, כל יחס למטרה או אידאה ואפילו יכולת האמונה עצמה ואף יכולת ה"כאילו" לגביה; לא נותרת בידנו דרך אחרת להימלטות מאימת ההיעדר הנוראה, זולת ריצת הנסיגה אל עולם ההזיות ההרסני-מטמם.

מעצם הקונפליקט המאפיין את הוויית חיינו, אין כנראה מנוס עוד בדורנו, אלא אולי בכורו ובהבהרת חופש הבחירה העולה מידעתו. ומבחינה זו, חשוב לטעמי,

להביא את ספרו של אורפו – למרות החסר הניכר בו לגבי תשתיתם הפילוסופית של הדברים – למצער למסגרות התיכוניות השונות, לעיון ולדין. שהרי בעיקר מבני-הנוער גולה תקופתו את האמונה ב"אור הגנוז", ואלהם, במיוחד, רוצים היינו להחזירה. וכעת סיום: ספרו של אורבך אורפו, נראה, למרות חשיבותו, כנגיעה מדגימה בלבד בכעייה. תקוותי שיוכל להעמיק ולהרחיב את היריעה בשנים הקרובות.

עמלה עינת

הכנס השמיני של מתרגמי ספרות יפה בבלגרד, יוגוסלביה

בראשית חודש דצמבר 1982 התקיים בבלגרד שביוגוסלביה כנס מתרגמי ספרות יפה, השמיני במספר כנסים שנתיים שמארגנת אגודת המתרגמים הספרותיים של סרביה. בכנס השתתפו כ-50 מתרגמי ספרות מן הרפובליקות השונות של יוגוסלביה ומכ-15 ארצות אחרות ובהן לראשונה גם ישראל. מעל ל-30 הרצאות נישאו במסגרת שלושת מושבי המליאה ובסיום התקיים דיון פתוח על בעיות כלליות וספציפיות. ביום האחרון נערך טיול משותף.

קהל סופרים, עורכים, מתרגמים, אנשי ספרות ואמנות ואנשי אוניברסיטאות היו בין אורחי הכנס. שאירח הפעם מתרגמי ספרות מפולין, בריה"מ, צ'כיה, הונגריה, גרמניה, רומניה, ארה"ב, איטליה, הולנד, הודו, אוסטרליה וישראל. למרבית המתרגמים שהש"תתפו בכנס באופן פעיל היתה זיקת-עבודה לשפה הסרבית-קרואטית, שאליה או ממנה הם מתרגמים, אך היו גם אחרים, שאולי הכולט ביניהם היה יֵשָׁה קָסֶלר מארצות-הברית. מרצה לספרות באוניברסיטת לוס-אנג'לס, סופר ומשורר, העוסק שנים אחדות בתרגום שירה ממה שמכונה בפיו "שפות אכזזיות", (כפרסית עתיקה, למשל, ועוד), בשיטה מיוחדת, שעליה סיפר בהרצאתו.

הכנס בן חמשת הימים (מחצית היום הראשון הוקדשה להכרות ולרישום, והיום האחרון לטיול) עסק הפעם בשני נושאים מרכזיים, שבנושאי המישנה שלהם דנו ההרצאות השונות. במושב הראשון, אשר הוקדש לדיון בנושא "התרגום והתרבות הלאומית", דן נָרְנֶר קְרוֹיֶצֶר מגרמניה (מתרגמו של איזו אנדרין' לגרמנית) בתרגום כתבי-הקודש על ידי מרטין לותר, שתרגומו ראה אור במהדורות אחדות בעשור השני והשלישי של המאה ה-16, והנחשב ליצירה הספרותית הראשונה במעלה של המאה. נוצלב סְדֶקוֹבְסְקִי, עורכו של כתב העת "מספרות העולם" היוצא בווארשה, דיבר על חלקו של התרגום בתרבות הלאומית, בהדגישו שדווקא התרגום הטוב של יצירות מן הספרות העולמית, כיוון שהוא הופכן לנכס מנכסי התרבות הלאומית, עשוי לא רק להפרות את הספרות המקומית, אלא גם לתרום למקוריותן של

היצירות ולצמצם את מגמות החקיינות. במסגרת דיוני המושב הזה נישאה גם הרצאתה של נציגת ישראל, שעסקה בחלקו של התרגום בצמצום אי הסובלנות בין עמים.

במושב השני, שעסק בנושא "חרות כנגד נאמנות בתרגום", הציגה המתרגמת דְנוּטָה צ'ריליץ' סְטֶרְשִׁינְסְקָה מפולין כמה היבטים ספציפיים של אילוצים בלתי נמנעים, נסיבותיהם ומשמעותם, בהתבססה על דוגמאות ספציפיות מעבודתה; ברחודורוב מברית-המועצות דיבר על בעיות אחדות בתרגום שירה אנגלית לרוסית ואחרים הציגו היבטים שונים של סינתזה בין המקור לתרגום, שהוא בבחינת עיבוד בלתי נימנע, הן בספרות והן באמצעי התקשורת האלקטרונית.

מעניינות במיוחד היו כמה מן ההרצאות שעסקו בנושאים ספציפיים והתבססו על נסיונם האישי של המרצים בתרגום טקסטים ייחודיים. אחת מן ההרצאות המאלפות ניתנה על ידי אֶנִי בִּיטֶנְץ מסלובניה, שעסקה בצד התיאורטי והמעשי של התרגום לסרטי קולנוע וטלביזיה. בהציגה את בעיותיו המיוחדות של המדיום הזה מנקודת ראות עבודת התרגום, וכן את דרכי העבודה והפתרונות המעשיים, כיווניהם והשלכותיהם, הרצאה אחרת, של לֵלֶה זֶצ'קוביץ'-פֶּאכְרִי מהולנד, הציגה כמה מן המגבלות הלשוניות והאסתטיות של התרגום החופשי, כשהיא מתבססת על חומר שנאסף במיפגש מיוחד לתרגום מיצירותיו של ואסקו פופה. ומזכירה אגב כך את דוד אכידן כאחד ממשתתפי התרגיל על ואסקו פופה (כשהוא עובד, כפי שהתברר לי משיחה עמה, על פי הטקסט של תרגום פופה לאנגלית). הרצאה מבריקה ומשעשעת ניתנה לנו על ידי מִילָנְקו מִילֶנְקוביץ', מרצה בפקולטה לפילוסופיה ומתרגם (מרסית) באוניברסיטת סאראייבו, שהציג את המגמה ל"מילוי החסר" על ידי המתרגם בעל יומת-היתר באינטרפרטציה, והציג גילגול משעשע במיוחד של טקסט, בסדרה בת 5-6 תרגומים, המסתכמים בספור עלילה שכל דמיון בין ראשיתה (המקור, והתרגום הראשון) ובין סופה (גילגולי התרגומים, האחד על-פי האחר) היהו פחות ממקרי בהחלט.

מיפגש מעין זה משמש באופן טבעי כר נרחב לקשרים רבים ומגוונים, שאחדים מהם מהווים פתח למגעים בין ספרויות ובדרך זאת בין אנשים, עמים ותרבויות. כך, למשל, התעניינו באפשרות לקבל מ ישראל ספרות ילדים לשם תרגומה לסרבית-קרואטית; בהשתתפות מתרגם לעברית בפריקט מיוחד של תרגום שיר בודד, מפרי עטו של משוררם הנערץ זְמַאי יוֹכָאן יוֹכָאנוֹבִיץ', לשפות שונות, וכן בחילופי מידע בין עיתוני ספרות וכמות שונות לספרות, תיאטרון ואמנות. האווירה היתה ידידותית ופתוחה.

כישראלית הרגשתי בהתעניינות רבה ובאהדה, הן במישור המקצועי והן במישור האישי. יצאתי בחרדה מסויימת לארץ שאיננה מקיימת יחסים דיפלומטיים עם ישראל, ולמדתי לדעת שדווקא בהעדר מגעים שוטפים קיים עניין רב מאוד בנו, בספרותנו, בעשייתנו ובלשונו, ובמיגוון רחב של אפשרויות שיתוף הפעולה עימנו בתחום המקצועי.

דינה קטן בן-ציון

המרפאה ע"ש ראובן בריינין

מברכת את עתון 77 עם היותו לירחון